

**“Calib əs-surur va salib əl-ğurur fil-muhadarat”
ələri və onun müəllifi**

Rübabə Şirinova

Fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru

AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. Azərbaycan.

E-mail: rubaba.sirinova@mail.ru

Annotasiya. Məqalədə azərbaycanlı alim Məhəmməd Hənəfi ət-Təbrizi Qarabağının həyat və yaradıcılığından bəhs edilir. Aparılan araşdırmalar nəticəsində məlum olur ki, azərbaycanlı müəlliflərin əsərləri Hindistanda, İranda, Pakistanda, Türkiyədə və ərəb ölkələrində tədqiq və nəşr olunsa da, doğma vətəninə çox az öyrənilmiş, yaxud heç öyrənilməmişdir. Onlara misal olaraq Müinəddin Əbu Nəsr Əhməd Tantarani (XI), Əhməd bin Hüseyn Çarpərdi Təbrizi (XIV), Məhəmməd Hənəfi Qarabaği (XV), Cəmaləddin Ərdəbili (XIII), Əsirəddin Əbhəri (XIII), Mahmud Məhəmməd oğlu Şirvani (XVI), Qul Əhməd Ağdaşi (XVI), Məhəmməd Əmin Şirvani (XVI), Mövlənə Hafiz Bərdəi (XVI), Xacə Yusif Həmədəni (XI), Əhməd Həmdi Şirvani (XIX) və başqalarını göstərmək olar. Məqalədə “Muhadarat” kəlməsi nəyə deyilir və bu mövzuda yazılan ilk əsərlər, həmçinin Şeyxul Əkbər adı ilə məşhur olan Məhyəddin Məhəmməd bin Əli İbn əl-Ərəbnin (638/1240) muhadarat sahəsində “Muhadarat əl-Əbrar musamarat əl-əxyar fi ədəbiyyat və əl-Nəvadr va əl-Əxbar” adlı əsərindən və onun AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanan əski çap nüsxəsindən söhbət açılmışdır. Eyni zamanda, XV əsrdə yaşamış Məhəmməd Hənəfi ət-Təbrizi Qarabağının İbn əl-Ərəbinin “Muhadarat...” əsərindən bəhrələnərək, “Calib əs-surur va salib əl-ğurur fil-muhadarat” adlı əsəri və bu abidənin dünya kitabxanalarında saxlanan nüsxələri haqqında məlumat verilir. Məhəmməd Hənəfi ət-Təbrizi Qarabağının “Calib əs-surur va salib əl-ğurur fil-muhadarat” əsərindəki fəsillər və onların təsnifatı məqalədə geniş şəkildə öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: Qarabaği, muhadarat, əlyazma, kitabxana, araşdırma, fəsil

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 16.03.2021; qəbul edilib – 01.04.2021

**The work “Qalib al-suur and salib al-gurir al-muhadarat”
and its author**

Rubaba Shirinova

PhD in Philosophy

Institute of Manuscripts named after Mahammad Fuzuli of ANAS. Azerbaijan.

E-mail: rubaba.sirinova@mail.ru

Abstract. The article provides information about the life and work of the Azerbaijani scientist Muhammad Hanafi at-Tabrizi Garabaghi. As a result of the conducted research, it turns out that although the works of Azerbaijani authors have been studied and published in India, Iran, Pakistan, Turkey and Arab countries, they have been studied very little or not at all at homeland. Examples are Mu'inaddin Abu Nasr Ahmed Tantarani (XI), Ahmed bin Husein Charpardi Tabrizi (XIV), Mohammad Hanafi Garabaghi (XV), Jamaladdin Ardabili (XIII), Asiraddin Abhari (XIII), Mahmud Mohammad oglu Shirvani (XVI), Gul Ahmed Aghdashi (XVI), Mohammad Amin Shirvani (XVI), Mevlana Hafiz Bardai (XVI), Haji Yousif Hamedani (XI), Ahmed Hamdi Shirvani (XIX) and

others. The article describes in detail the “Muhadarat”, and the first works written on this topic, as well as the work of the famous Sheikh Akbar Mahiaddin Muhammad bin Ali ibn al-Arab (638/1240) in the field of muhadarat “Muhadarat al-Abrar musamarat al-ahyar fi adabiyat wa al-Nawadir wal-Akhbar” and its printed copy, stored in the Institute of Manuscripts named after Muhammad Fuzuli of ANAS. At the same time, using the scientific work called “Muhadarat” by Muhammad Hanafi al-Tabrizi, who lived in the XV century, we provided information about the work “Jalib al-suur wa salib al-gurur fil-muhadarat” and its manuscripts stored in libraries around the world. The article reflects the chapters of “Jalib al-suur wa salib al-gurur fil-muhadarat” and their classification.

Key words: Garabaghi, muhadarat, manuscript, library, research, chapter

Article history: received – 16.03.2021; accepted – 01.04.2021

Giriş / Introduction

Azərbaycanlı alim Məhəmməd Hənəfi ət-Təbrizi Qarabaği XV əsrdə Qarabağda anadan olmuş, təhsilini İranda, sonra isə İstanbulda Qanuni Sultan Süleyman Xanın dövründə davam etdirmişdir. Bir sıra əsərlər yazmışdır ki, bu əsərlərdən biri də “Calib əs-surur və salib əl-gurur fil-muhadarat”dır. “Muhadarat” – ədəbi, dini və mədəni məlumatların çatdırıldığı bir janrdır. Lüğətdə, “bilik və təcrübəni bir toplu-

mun hüzurunda çatdırmaq, onlarla elmi bir müzakirə aparmaq” mənasını verən mühazərə sözünün çoxluğu olan mühazərat, bir termin olaraq başqasının sözlərindən sitatlar gətirmək və bu cür sözləri toplayan ədəbi əsər növünə deyilir. Məhəmməd Qarabağinin “Calib əs-surur və salib əl-gurur fil-muhadarat” əsəri muhadara aiddir.

Əsas hissə / Main Part

Xalqımızın görkəmli zəka sahiblərinin istər Azərbaycanın coğrafiyası daxilində, istərsə də onun hüdudları xaricində yaratmış olduqları bu zehni sərvətin inciləri olan ayrı-ayrı əsərləri əlyazma kitabı şəklində geniş coğrafi ərazidə yayılaraq, dünya mədəniyyətinin əvəzsiz abidələrinə çevrilmişdir. Bu əlyazma kitabları London, Paris, Nyu-York, Kembriç, Drezden, Vatikan, Belqrad, Praqa, Moskva, S.Peterburq, Daşkənd, Tbilisi, Düşənbə, Aşqabad, Dəməşq, Bağdad, Tehran, İstanbul, Kəraçi, Kabul, Dehli və onlarla başqa mədəniyyət mərkəzlərinin kitabxana və muzeylərində, eləcə də şəxsi kolleksiyalarda özünə şərəfli yer tutmuş, Avropa, Asiya, Amerika və Afrika qitələrindəki alimlərin tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. Aparılan tədqiqatların genişliyinə, ardıcılığına və mükməlliyinə lazımi qiymət verməklə yanaşı, etiraf edilməlidir ki, öz elmi və bədii əsərləri ilə klassik mədəniyyətin inkişafında əhəmiyyətli rol oynamış onlarla azərbaycanlı müəlliflərin əsərləri Hindistanda, İranda, Pakistanda, Türki-

yədə və ərəb ölkələrində tədqiq və nəşr olunsada, hələ onların əsərləri doğma vətəndə çox az öyrənilmiş, yaxud heç öyrənilməmişdir. Onlara misal olaraq Müinəddin Əbu Nəsr Əhməd Tantarani (XI), Əhməd bin Hüseyin Çarçərdi Təbrizi (XIV), Məhəmməd Hənəfi Qarabaği (XV), Cəmaləddin Ərdəbili (XIII), Əsirəddin Əbhəri (XIII), Mahmud Məhəmməd oğlu Şirvani (XVI), Qul Əhməd Ağdaşi (XVI), Məhəmməd Əmin Şirvani (XVI), Mövlənə Hafiz Bərdəi (XVI), Xacə Yusif Həmədəni (XI), Əhməd Həmdi Şirvani (XIX) və başqalarını göstərmək olar.

Orta əsrlərdə yaşamış Azərbaycan filosofu, ilahiyyatçısı və mütəfəkkiri Mövlənə Muhiyəddin Məhəmməd Qarabaği, Qanuni Sultan Süleyman xan dövrünün məşhur alimlərindən olmuşdur. Mövlənə Muhiyəddin Məhəmməd Qarabaği, Qarabağda anadan olmuş [5, V, s.9794], ilk təhsilini Qarabağda alan alim, sonra təhsilini İranda davam etdirmişdir. Təhsilini tamamladıqdan sonra Dərus Səədətə (İstanbul) gedə-

rək, Seyyid Əlizadənin müavini, daha sonra isə İznidə müəllimliyə təyin olunmuş və 942/1535-ci ildə elə orada da vəfat etmişdir. O, aşağıdakı əsərlərin müəllifidir:

“Calib əs-surur və salib əl-ğurur fil-muhadarat” adlı kitabı, Cəlaləddin Dəvvaninin إثبات الواجب “İsbət ul-vacib” əsərinə شرح رسالة إثبات الواجب للدواني “Şərhu risaləti isbət ul-vacib lil-Dəvvani”, böyük təfsir alimi Beyzavinin انوار التنزيل وأسرار التأويل “Ənvarut-Tənzil və Əsrarut-Təvil” adlı əsərinə تليقات على الكشاف وتفسير البيضاوي تعليقات على التاويل “Təliqatı alə əl-Kəşaf və təfsiru əl-Beydavi” adlı təliqatı, XII əsrdə Buxarada yaşamış Hənəfi fiqh alimi və müctəhidi Əbul Həsən Burhanəddin Əli bin Əbubəkr bin Abdüləlil əl-Fərğani əl-Marqinani ər-Riştaninin الهداية “ə-Hidayə” əsərinə التلويح الهداية “ət-Təlvih ul-Hidayə”, XIII əsr Hənəfi fiqh alimi Sədr əş-Şəriə əl-Əvvəlin الهداية فى مسائل وقاية الرواية فى مسائل الهداية “Viqayə ər-Rivayə fi-məsail əl-Hidayə”sinə شرح الوقاية لصدر الشريعة “Şərh ul-Viqayə li-Sədr əş-Şəriə” adlı şərh və Ədudəddin Əbdürrəhman bin Əhməd əs-Siddiqi əl-İcinin آداب البحث “Ədəb əl-bəhs” əsərinə, شرح آداب البحث “Ədəb əl-bəhs” [11, III, s.601; 12, II, s.236].

Məhəmməd əl-Qarabaği ərəb ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, Məhəmməd bin Əli bin Məhəmməd bin Əhməd bin Abdullah ət-Taii Məhyəddin əş-Şeyxul əl-Əkbər (“Ən böyük şeyx”) İbn əl-Ərəbinin (560-638/1165-1240) “Muhadaratul-əbrar musamarat əl-əxyar” əsərindən [11, II, s.1610] جالب السرور behrələnərək وسالب الغرور في المحاضرات “Calib əs-surur və salib əl-ğurur fi-l-muhadat”ı yazmışdır [11, III, s. 531-533; 6, I, s.532;].

“Muhadarat” – ədəbi, dini və mədəni məlumatların çatdırıldığı bir janrdır. Lüğətdə, “bilik və təcrübəni bir toplumun hüznündə çatdırmaq, onlarla elmi bir müzakirə aparmaq” mənasını verən mühazərə sözünün çoxluğu olan mühazərat, bir termin olaraq başqasının sözlərindən sitatlar gətirmək və bu cür sözləri toplayan ədəbi əsər növünə deyilir. Bu janrın belə adlanmasının səbəbi, aparıcı dövlət adamları və böyük alimlərin iştirakı ilə keçirilən məclislərdə qarşılıqlı sual-cavab şəklində söhbət və müzakirə şəklində başlamasıdır. İki alim arasındakı söhbətlər və mübahisələr

müəyyən bir vaxtdan sonra bir kitaba çevrilmiş və bu əsərlərə muhadarat və ya məcalis deyilmişdi.

“Muhadarat” sahəsində yazılan ilk əsər Əbu Ubeydə Mamər b. Müsənnanın “əl-Muhadarat vəl-muxavərat” adlanır. Əbu Əli ət-Tənuhi “Nişvarül-muhadara və əxbarul-muzakərə”, “əl-Mustəcad min failətil-əcvad və əl-Fərəc badə-əş-şiddə” kitablarının müəllifidir. Əbu Əli ət-Tənuhi birinci əsərində bəzi vəzirlərlə xalqın adət-ənənələrindən, ikincisində isə əmirilər və xəlifələr haqqında, Əhli Beyt və xüsusən də Bərməkilər haqqında məlumatlar verilmişdir. Üçüncü əsərdə isə sıxıntılardan sonra gələn rahatlıq və xoşbəxtlik haqqında lətifələrdən söhbət açılır. Əbu Hayyan ət-Tohidinin, Büveyhi Vəziri İbn Sədanın qaldırdığı məsələlər ətrafında inkişaf edən və qırx gecə davam edən “əl-İmtal-muannəsə”, müəllimi Əmir Süleyman əl-Sicistanın evində təşkil olunan fəlsəfi iclaslarla əlaqədar “əl-Muqabəsati”da bu sahədə yazılan ilk əsərlərdən biridir. Şeyxul Əkbər adı ilə məşhur olan Məhyəddin Məhəmməd bin Əli İbn əl-Ərəb (638/1240) muhadarat sahəsində “Muhadarat əl-Əbrar musamarat əl-əxyar fi ədəbiyyat və əl-Nəvadr və əl-Əxbar” adlı bir əsər yazmışdır [11, II, s.1610; 8, XXX, s.392].

Şərq əlyazmaları kataloqlarından İbn əl-Ərəbinin “Muhadarat...” əsərinin dünyanın bir çox kitabxana və muzeylərində qorunub saxlanan bir neçə əlyazma nüsxələrini aşkarlamışdır. İraqda əsərin iki nüsxəsi, biri h. 995/1586-cı ildə Katib Dərviş bin Məhiyyəddin tərəfindən köçürülüb, o biri nüsxənin köçürülmə tarixi yoxdur [15, s.575]. İstanbulda h.999/1591, h.1020/1611-ci illərdə köşürülmüş iki [10, I, s.378], Almaniyada beş nüsxəsi: bunlardan üçü h.1100/1688-ci, ikisi isə 1050/1640, 1150/1737-ci illərdə köşürülmüşdür [9, III, s.357-358].

“Muhadarat...” əsərinin bir əski çap nüsxəsini AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda ilkin olaraq aşkarlamışdır [3]. Bu əsər 1906-cı ildə Misirin “Səadət” mətbəəsində nəşr olunmuşdur. Əsər iki hissədən ibarətdir: birinci hissənin əvvəli naqisdir və bir vərəqi düşüb. “Muhadarat...” əsərin 12-ci səhifəsində verilir ki: birinci hissə “Məsamarat əl-Əbrar və muhadarat əl-əxyar” adlanır. Bu hissə aşağıdakı fəsillərdən ibarətdir: “İnsanların onu

xatırladıqları”, “Kəslərə bağlı sənədlərin qeydi”, “Peyğəmbər (s.) nəşəbi”, “Peyğəmbər (s.) nəşəbi, anasının nəşəbi, süd anasının nəşəbi, süd tərəfdən valideyn (ata) nəşəbi, süd bacıları nəşəbi”. “Rəhbərlərin sayı (12 rəhbər) yaxınları, dostları” və s. “Məsamarat” əsəri, kitabın 12-286-cı səhifələrini əhatə edir. Əsərin birinci hissəsini fehristi 282-286-cı səhifələrdə verilib. İkinci hissə “Kitəb muhadarat əl-Əbrar və məsamarat əl-əxyar fi əl-ədəbiyyat van-nəvadr və-l-əxyar” adlanır. Bu aşağıdakı fəsillərdən ibarətdir: “Həya və səbr”, “Peyğəmbər (s.) anası ona hamilə olarkən gördüyü rəya”, “Yazışmada gözəl tələffüz (bəlağət)”, “Gözəl cavab”, “Saatın bəndləri” və s. Əsər 2-288-ci səhifələri əhatə edir. İkinci hissənin fehristi 1-4-cü səhifədə verilib [2, s.199].

Məhəmməd əl-Qarabaği də İbn əl-Ərəbinin “Muhadarat əl-Əbrar musamarat əl-əxyar fi ədəbiyyat və əl-Nəvadr və əl-Əxbar” [11, II, s.1610] əsərindən bəhrələnərək “Calib əs-surur və salib əl-ğurur fi-l-muhadat” adlı əsərini yazmışdır [6, I, s.532; 8, XXX, s.392]. Professor Zakir Məmmədov “Azərbaycan fəlsəfəsi tarixi” kitabında Məhəmməd Qarabağinin “əl-Muhdarat” (“Mühazirələr”) əsəri haqqında məlumat verərək: “...Dünyanın müxtəlif kitabxanalarında on beşdən çox əlyazmasının saxlanıldığını və onların əksəriyyətinin Türkiyədə yayıldığını, ən qədim nüsxəsinin isə 1571-ci ildə köçürüldüyünü” yazır [16, s.275].

Araşdırmalarımız nəticəsində bu əsərin Türkiyə kitabxanalarında saxlanan 13 nüsxəsini aşkar etmişik [7, s.78]. Araşdırmadan belə məlum olur ki, bu əsərin əksər nüsxələri Süleymaniyyə kitabxanasında mühfizə olunur. Bu nüsxələr haqqında qısa məlumat verməyi məqsədəuyğun hesab edirik:

1. Əsəd Əfəndi (Süleymaniyyə) 2895 - “Məqalət fi ilm əl-Muhazarat”.
2. Ayasofya (Süleymaniyyə) 4282 - “Kitab ilm əl-Muhazarat”.
3. Rəşid Əfəndi (Süleymaniyyə) 1162 - “Muhazarat əl-udaba vəl-muhaarat əş-şuara vəl-bulağa”.
4. Mehmet Arif (Süleymaniyyə) 81 - “Calib əs-Surur”.
5. Əsəd Əfəndi (Süleymaniyyə) 2894 - “Calib əs-Surur”.

6. Pertev Paşa (Süleymaniyyə) 608 - “Məqalət Qarabaği”
7. Rəis ul-kuttab (Süleymaniyyə) 896 - “Muhazarat Qarabaği”.
8. Əsəd Əfəndi (Süleymaniyyə) 2896 - “Muhazarat Qarabaği”.
9. Harput (Süleymaniyyə) 193 - “Muhazarat Qarabaği”.
10. Reis ul-kuttab (Süleymaniyyə) 802 - “Muhazarat Qarabaği”.
11. İbrahim Əfəndi 2/444 - “Calib əs-Surur”.
12. Rəis ul-kuttab (Süleymaniyyə) 802 - “Muhazarat Qarabaği”.
13. İstanbul Universitei Kit: 2622 - “Calib əs-Surur”.

Bu nüsxələrin bir neçəsinin qısa təsvirini verməyi məqsədəuyğun hesab edirik [7, s.79-80].

1. 2622 – şifri altında mühafizə olunan nüsxə İstanbul Universiteində saxlanır və “Calib əs-Surur” adlanır. Əlyazma məcmuədir, həcmi 120 vərəqdir. “Calib əs-Surur” əsəri məcmuənin 1b-79a vərəqlərini əhatə edir. Hər vərəq 19 sətirdir. Əsər təliq xətti ilə 997/1588-ci ildə katib Məhəmməd bin Yusif tərəfindən köçürülmüşdür. Cildi meşindir.

2. 2895 – şifri altında mühafizə olunan əsər Əsəd Əfəndi bölümündə qorunub saxlanır və “Məqalət fi ilm əl-Muhazarat” adlanır. Əlyazmanın həcmi 90 vərəqdir. Hər vərəq 17 sətirdir. Əsər nəsx xətti ilə 997/1588-ci ildə köçürülmüşdür. Cildi meşindir.

3. 1162 – şifri altında mühafizə olunan əsər Rəşid Əfəndi bölümündə mühafizə olunur və “Muhazarat əl-udaba vəl-muhaarat əş-şuara vəl-bulağa” adlanır. Əlyazmanın həcmi 119 vərəqdir. Hər vərəq 17 sətirdir. Əsər təliq xətti ilə 1029/1619-cu ildə köçürülmüşdür. Cildi meşindir.

4. 193 – şifri altında mühafizə olunan əsər Harput bölümündə qorunub saxlanır və “Muhazarat Qarabaği” adlanır. Əlyazma məcmuədir 193 vərəqdən ibarətdir. Əsər məcmuənin 103b-173a vərəqlərini əhatə edir. Hər vərəq 19 sətirdir. Təliq xətti ilə köçürülmüşdür. Cildi meşindir.

“əl-Muhdarat” əsəri 23 məqalədən ibarətdir. Burada fəlsəfə və kəlama dair müxtəlif məsələlərdən bəhs edilir: Allah-təalanın varlığı və

birliyinin bilinməsi ilə dinə və axirətə aid əməllər; gözəl əxlaq və doğru yoldan uzaqlaşmalarla ixtilaf edənlərin qüsurları; elmlər və elm sahibləri; səltənət, vəzirlik, ədalət, bağışlama, ordu və silah; çalışmaq, zənginlik, fəqirlik və dünyada buna dair xüsuslar: eşq və sevgi; ziyarət, qardaşlıq və birlik – bərabərlik [16, s.275].

Böyük islam alimi Seyyid Əhməd əl-Hüseynin Ayətullah əl-Uzma əl-Mərəşi əl-Nəcəfi “Turasil arabıyyə fi xəzənih maxtutat məktəbət” kitabında [13, IV, s. 469-470] bu əsərin 1039/1630-cu ildə katib Abdurrəhim bin Məhəmməd bin Mustafi bin Bustan bin Mahmud tərəfindən köçürülmüş bir nüsxəsi haqqında məlumat verir. Əsərin ədəb elminə aid olduğunu və 23 məqalədən: “Birinci məqalə tohid, ikinci məqalə əxlaq, üçüncü məqalə elm və elm əhli haqqında, dördüncü məqalə səltənət və vəzirlik, beşinci məqalə məhkəmələr və hökmlər, altıncı yaxşılığa dəvət və pisliklərdən çəkəndirmək, yeddinci hədiyyə bağışlama və ənam, səkkizinci qazanc, zənginlik və fəqirlik, doqquzuncu haram və əhvalın dəyişməsi, onuncu səfər və getdiyin yerdə qalmaq, on birinci qadınlar və övladlar, on ikinci əhval-ruhiyyə, on üçüncü eşq, on dördüncü ziyarət, on beş mədhiyyə və həcv, on altıncı təfaül, şeirdə vəzn, on yeddinci sual və cavab, on səkkizinci Peyğəmbərlər, sultanlar, vəzirlər, on doqquzuncu heyvanlar və zərb məsəllər, iyirminci xəstəlik və dəva, iyirmi bir həyat və qocalıq, iyirmi iki öltüm və miras, iyirmi üçüncü peşmançılıq və tövbə haqqında.

المقالة الاولى: فيما يتعلق بتوحيد الله ومعرفة الدين وعمل الآخرة.

المقالة الثانية: فيما يتعلق بمكارم الاخلاق.

المقالة الثالثة: فيما يتعلق بالعلوم واهلها وما ينتمي اليها.

المقالة الرابعة: فيما يتعلق بالسلطنة والوزارة.

المقالة الخامسة: في القضاء والحكومة وما يتعلق بها.
المقالة السادسة: فيما يتعلق بالامر بالمعروف والنهي عن المنكر.

المقالة السابعة: فيما يتعلق بالهدية والرشوة والوعد والانعام.

المقالة الثامنة: فيما يتعلق بالكسب والغني والفقير والدينا.

المقالة التاسعة: فيما يتعلق بالحرمان وتبديل الأحوال.

المقالة العاشرة: في السفر والاقامة وما يناسبها.

المقالة الحادية عشرة: في لآكر النساء والاماء والاولاد.

المقالة الثانية عشرة: فيما يتعلق بالمزاج.

المقالة الثالثة عشرة: فيما يتعلق بالعشق والموتة.

المقالة الرابعة عشرة: في الزيارة والاخاء والوحدة.

المقالة الخامسة عشرة: فيما يتعلق بالمدح والتفاخر والثناء والهجو.

المقالة السادسة عشرة: فيما يتعلق بالتفاؤل والتطوير.

المقالة السابعة عشرة: فيما يتعلق بالسؤال والجواب.

المقالة الثامنة عشرة: في المكاتب من الانبياء والخلفاء والسلاطين والوزراء.

المقالة التاسعة عشرة: فيما يتعلق بالحيوانات وضرب الامثال بها.

المقالة العشرون: فيما يتعلق بالامراض والادواء.

المقالة الحادية والعشرون: فيما يتعلق بالعمرو الشيب.

المقالة الثانية والعشرون: فيما يتعلق بذكر الموت والمرائي.

المقالة الثالثة والعشرون: فيما يتعلق بالتوبة والتحسر.

Osmanlı alimi Məhəmməd Tahr Bursalı “Osmanlı müəllifləri” kitabında yazır ki, XV əsrdə Şamaxı şəhərində anadan olmuş Məhəmməd Dilşad əş-Şirvani Məhəmməd Qarabəginin bu əsərini türk dilinə tərcümə etmişdir [4, II, s.88-89; 8, XXX, s.392]. T.e.d. Fərid Ələkbərov “Şərqi minbir sirri” kitabında [1, s.3-5] və “Məşhur Orta əsr Azərbaycan həkimləri” məqaləsində Dilşad Şirvaninin tibbə dair əsərlərinə toxunaraq qeyd edir ki: “Məhəmməd Dilşad Şirvani XV əsrdə yaşamışdır. Bu Şamaxılı həkim “Kəmalnamə” (“Kamillik haqqında kitab”), “Müxtəsərüt-tibb” (“Müxtəsər tibb”, 1437-1438) kimi kitabların müəllifidir”.

Nəticə / Conclusion

Orta əsrlərdə yaşamış azərbaycanlı alim Məhəmməd Hənəfi ət-Təbrizi Qarabaği Azərbaycan elminə dəyərli əsərlər bəxş etmişdir. Təəssüflər ki, onun əsərlərinin əksəriyyəti xarici ölkələrin kitabxana, muzey və əlyazmalar xəzinəsində qorunub saxlanılır. Məhəmməd Hənəfi

ət-Təbrizi Qarabağinin əsərlərini toplayıb nəşr etdirmək Azərbaycan elminə və xalqına dəyərli bir töhfə olar.

Məhəmməd Qarabaği və onun “Calib əssurur va salib əl-ğurur fil-muhadarat” əsəri üzərində araşdırmalarımızı davam etdiririk.

Ədəbiyyat / References

1. Ələkbərov F. / Şərqi minbir sirri. Bakı: Məlhəm, 2009.
2. Məmmədov Z. Azərbaycan Fəlsəfəsi tarixi. Bakı, 1994.
3. Şirinova R.B. // Əl - Ərəbinin əsərlərinin qədim nüsxələri, Dövlət və din ictimai fikir toplusu, iyul-avqust 2010. 4(18)
4. Bursalı Məhəmməd Tahir // Osmanlı müəllifləri. İstanbul, h. 1343.
5. Dünya Kütüphanələrində Mevcut İslam Kültür Tarixi ilə İlgili Eserlər Ansiklopedisi/ Hazırlayanlar: Ali Rıza Karabulut - Ahmed Turan Karabulut, I-VI, - Kayseri-Türkiye .
6. Hüseyin Yazıcı / MUHÂDARÂT, TDVİA. XXX. İstanbul, 2005.
7. Naci Kazan // "Karabaği ve Calib as-Sururu". İstanbul, 1991, Doktora tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.
8. Nəqşibəndi Z.A. Məhəmməd Abbas. / Muhadarat li-ədəb fi əl-Mutəhəf əl-İraq, Küveyt, 1985.
9. İbn əl-Ərəbi. Muhadarat əl-Əbrar musamarat əl-əxyar fi ədəbiyyat vəl-Nəvadr va əl-əxbar. V-253, AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu.
10. Brockelmann C. Geschichte der Arabischen litteratur/I-II, 1943-1949ç SB-Supplementbande, Leiden – E.J.Brill, I, 1937-1938 s, III, 1942 s.
11. اسماعيل پاشا البغدادى، هداية العارفين، استانبول، ۱۹۵۱، الجلد الاول، ۸۴۰ص، الجلد الثاني
12. حاجي خليفة و بکاتب چلبی کشف الظنون عن اسامی الكتب و الفنون، جلد ۱-۲، الجلد الاول، استنبول ۱۹۴۱-۱۹۴۳، ۹۳۸+۴۸ص، الجلد الثاني، ۲۰۵۶ص
13. السيد احمد الحسيني آية العظمى المرعشى النجفي، التراث العربي في خزانة مخطوطات مكتبة، ايران – قم، الجزء ۱، لسابع ۳۵۲ص، ۱۰۸۵، الجزء السادس، ۳۳۵، الجزء الرابع ۳۳۴
14. ۱۹۵۵ بيروت، الجزء الثالث، ۹۵۰ص، ۱۱۶+۵۷۴۱-۴، عمر رضا كحاله، معجم المؤلفين
15. فهرس مخطوطات مكتبة كوبريلي، ۱-۳، استنبول، ۱۴۰۱. الجلد الاول، ۶۰۹ص، الجلد الثاني، ۶۴۸ص، الجلد الثالث، ۶۳۸ص
16. <http://nek.istanbul.edu.tr> > ekos > TEZ)

Произведение “Джалиб ас-сурур ва салиб аль-гурур филь-мухадарат” и его автор

Рубаба Ширинова

Институт рукописей имени Мухаммеда Физули. Азербайджан.

E-mail: rubaba.sirinova@mail.ru

Резюме. В статье даются сведения о жизни и творчестве азербайджанского ученого Мухаммеда Ханафи ат-Тебризи Гарабаги. В результате проведенных исследований выясняется, что, хотя произведения азербайджанских авторов были изучены и опубликованы в Индии, Иране, Пакистане, Турции и арабских странах, на родине они изучены очень мало или вообще не изучены. Примерами являются Муинаддин Абу Наср Ахмед Тантарани (XI), Ахмед бин Хусейн Чарпарди Тебризи (XIV), Мухаммед Ханафи Гарабаги (XV), Джамаладдин Ардебилли (XIII), Асираддин Абхари (XIII), Махмуд Мухаммед оглу Ширвани (XVI), Гул Ахмед Агдаши (XVI), Мухаммед Амин Ширвани (XVI), Мевлана Хафиз Бардаи (XVI), Хаджи Юсиф Хамедани (XI), Ахмед Хамди Ширвани (XIX) и другие. В статье подробно описывается “Мухадарат“, и о первых работах, написанных на эту тему, а также о работе известного Шейха Акбара (Махиаддина Мухаммеда бин Али ибн аль-Араба (638/1240) в области мухадарата “Мухадарат Аль-Абрар мусамарат Аль-ахьяр фи адабийят ва аль-Навадир ва аль-Ахбар” и его печатном экземпляре, хранящемся в Институте рукописей имени Мухаммеда Физули НАНА. В то же время, воспользовавшись научным трудом под

названием “Мухадарат” Мухаммеда Ханафи ат-Табризи, жившего в XV веке, мы предоставили информацию о произведении “Джалиб ас-сурур ва салиб аль-гурур фил-мухадарат” и его рукописях, хранящихся в библиотеках мира. В статье нашли свое отражение главы из “Джалиб ас-сурур ва салиб аль-гурур фил-мухадарат” и их классификация.

Ключевые слова: Гарабаги, Мухадарат, рукопись, библиотека, исследование, глава